

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2019 / Vol. XXXVIII / 3 / 77-92
Pregledni naučni rad
Priljeno: 29. novembra 2019. god.
UDK: 342.726-053.2-054.7
314.151.3-054.73(100)"201"
364-7-053.2-054.7

TEORIJSKI PRISTUPI U RAZUMEVANJU MIGRACIJA DECE*

Aleksandar Jugović*

Dragica Bogetic*

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerziteta u Beogradu

S obzirom na multifaktorski karakter migracija, u analizi fenomena se ne može koristiti univerzalna teorijska koncepcija. Shodno tome, cilj rada jeste da se analizira deset grupa integrativnih koncepcija, podeljenih u dve veće celine. U prvoj celini se nalaze teorijske koncepcije u okviru kojih se analiziraju potencijalno etiološki i faktori obeležja migracionog procesa: teorija odbijanja i privlačenja, porodična teorija migracija, model migracione tranzicije – od emigracionih ka imigracionim zemljama, teorija društvenog razvoja i bezbednosni pristupi migracijama. U drugoj celini teorija se nalaze koncepcije koje objašnjavaju uticaj različitih okolnosti na socio-emocionalni razvoj i proces adaptacije dece, naročito u prisilnim migracijama: faktori rizika i zaštite, psihoanalitička teorija migracija, teorijski pristupi traumatičnim događajima dece, teorija afektivne vezanosti i Integrativni model razvojnih kompetencija dece iz manjinskih grupa. Zaključna razmatranja su usmerena na sublimaciju značaja multiparadigmatskog tumačenja migracionog procesa, sa posebnim osvrtom na praktične implikacije u smislu preventivnog delovanja na rizike kojima su deca izložena u post-migracionoj fazi procesa.

KLJUČNE REČI: integrativne teorije migracija / perspektiva dece / rizični faktori

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS

* E-mail: ajugovic1971@gmail.com

* E-mail: dbogetic992@gmail.com

UVOD

Istorijski gledano, iako migracije predstavljaju vekovima star fenomen, do skoro su migracije dece i uticaj koji mogu imati na dečji razvoj u akademskoj javnosti bili zanemareni. Do početka velike migrantske svetske krize, naučna literatura je većinom bila usmerena na migracije odraslih, izostavljajući dečju perspektivu u celom procesu (Punch, 2007). Objašnjenja za ovakvu konstelaciju stvari se kreću od toga da je akcenat bio na onima koji su ekonomski značajni za zemlju u koju imigriraju (deca nisu angažovana na tržištu rada), do toga da su se deca posmatrala isključivo kao pasivni i zavisni subjekti koji nisu imali mogućnost "da se njihov glas čuje" i time skrene pažnja i na njihove potrebe (Dobson, 2009; White, Ní Laoire, Tyrrell, & Carpena-Méndez, 2011).

Iako deca u porodici mogu imati važnu ulogu u motivaciji porodice da uđu u proces migracije (potreba za boljim obrazovanjem, poslom, zaštita od određenih eksternih faktora na koje se ne može uticati), dečja razmišljanja, želje i strahovi, u konačnom, ne utiču na tu odluku (White et al., 2011). Međutim, pojedine savremene procene dece u migracijama (prema kojima je oko 50 miliona deca u migracionom statusu, a više od polovine ovog broja su deca u prinudnim migracijama, zbog nasilja i sveopšte nesigurnosti), ukazuju na neophodnost izučavanja uticaja različitih aspekata migracionog procesa na razvoj dece (D'Costa & Toczydłowska, 2017).

Istraživanje UNICEF-a pokazuje da su glavni uzroci migracija dece i mladih (N = 3.992, uzrasta od 14 do 24 godina): rat i konflikti (50%), siromaštvo (14%), potreba za obrazovanjem (10%), potreba za zaposlenjem (10%), nasilje (7%), ujedinjenje sa porodicom (3%), klimatske katastrofe (1%), dok su u 5% slučajeva bili navedeni drugi razlozi (UNICEF, 2018). U ovakvim situacijama se usložnjava mogućnost izlaganja rizicima od nasilja, nebezbednosti i različitih iskustava koja mogu ostaviti ozbiljne posledice po njihovo psihičko blagostanje i socijalno uključivanje, pre, u toku i nakon migracija (Jaycox, Stein, Kataoka, Wong, Fink, Escudero, & Zaragoza, 2002). Čak i kod dece gde su migracije podstaknute pozitivnim promenama i preseljenjem u bolje uslove života, početak u novoj sredini zahteva reorganizaciju i readaptaciju uloga i ponašanja ka novonastalim socijalnim okolnostima. Dakle, svako iskustvo migracija utiče na socijalno uključivanje, obrazovno postignuće i emocionalno stanje dece (Gomez, 2015).

U teorijskom smislu, ne može se govoriti o univerzalnoj teoriji i koncepciji za objašnjenje uzroka migriranja i uticaja ovog procesa na decu, jer se radi o pojavi koja ima izražen multi-inter-disciplinarni karakter. Umesto univerzalne teorije, opšte je prihvaćeno uverenje među istraživačima iz ove oblasti da je prisutan niz kompleksnih razmišljanja koja se bave ovim fenomenom (Rašević, 2016). Teorije i koncepcije migracija dece se razvijaju u više naučnih disciplina posmatrajući ovu pojavu kao istorijski, geografski, demografski, ekonomski, politički, bezbednosni, antropološki, sociološki, psihološki i medicinski fenomen. Upravo multi-paradigmatsko analiziranje migracija je uslovalo kontroverzna shvatanja o prirodi, uzrocima i posledicama ovog fenomena (De Haas, 2008).

Cilj ovog rada jeste da se analizira deset grupa, pretežno, integrativnih i nad-disciplinarnih koncepcija. Teorijske koncepcije su podeljene u dve veće celine. U prvoj celini se nalaze tradicionalne teorijske koncepcije u okviru kojih se analiziraju etiološki faktori migriranja ili kao oni koji tumače obeležja migracionog procesa. To su opšte teorije migracija: teorija odbijanja i privlačenja, porodična teorija migracija, model migracione tranzicije – od emigracionih ka imigracionim zemljama, teorija društvenog razvoja i bezbednosni pristupi migracijama.

U drugoj celini teorija se nalaze koncepcije koje objašnjavaju uticaj različitih faktora i procesa koji utiču na razvoj, blagostanje, ranjivosti i procese adaptacije dece, naročito u prisilnim migracijama. U okviru ovog dela se objašnjavaju ključni postulati sledećih teorijskih koncepata: pristup faktora rizika i zaštite, psihoanalitička teorija migracija, teorijski pristupi traumatičnim događajima dece, teorija afektivne vezanosti i integrativni model razvojnih kompetencija dece iz manjinskih grupa.

1. TEORIJA ODBIJANJA I PRIVLAČENJA

Ova teorija je značajna sa aspekta odluke porodice o migraciji. Prema teoriji odbijanja i privlačenja (Fassmann & Musil, 2014), svi ljudi su potencijalni migranti ako su životni uslovi na nekom drugom mestu bolji nego u mestu gde žive i ako je "cena" preseljenja niža od dobiti koja će se ostvariti migriranjem. Dakle, u okviru ove teorije se mogu razlikovati faktori koji su uzrok migracijama (oni koji deluju u primarnoj sredini i "guraju" pojedince i porodice u migracije) i faktori koji deluju u imigracionoj sredini (faktori koji "privlače" i utiču na odluku da se izabere nova sredina) (Burrone & Holmqvist, 2018). Recimo, u okviru neoklasičnog ekonomskog teorijskog pristupa postoji tendencija da se odluka o migraciji tretira kroz ekonomske faktore, npr. siromaštvo kao faktor koji ljude "gura" u migracije, dok faktor poput boljih ekonomskih prilika postaje onaj koji "privlači" potencijalne migrante (O'Reilly, 2013).

Pojedinci i porodice porede bilans zbiru pozitivnih i negativnih faktora koji karakterišu sredinu u kojoj žive, sa bilansom zbiru pozitivnih i negativnih faktora neke druge potencijalne sredine za život i stavlja ih u odnos sa "cenom" migriranja. Faktori migracije zavise od individue, karakteristika ličnosti, porodične strategije u migraciji, sistema ali i od činilaca koji nisu uvek samo racionalni (postoji nekada i tzv. "inercija odlaska" iz određene sredine ili u nekim ličnim situacijama).

Faktori koji mogu uticati na percepciju dobiti ili gubitka od migracije su: lične vrednosti i okolnosti; tržište rada: mogućnost zaposlenja, visina dohotka, brzina napredovanja; životna i porodična faza razvoja; informisanost o životu u drugom prostoru; osećaj sigurnosti ili bezbednosti u sredini (koja se napušta, i u koju se ide); socijalne beneficije, politika zdravstvene i ekološke zaštite u novoj sredini; stepen razvoja demokratije; perspektive vezane za budućnost; udaljenost potencijalne destinacije i cena transporta; celokupna zakonska i pravna regulativa relevantna za naseljenje u zemlju destinacije: mogućnosti ulaska u zemlju preko zapošljavanja i zaštite stranaca, pa sve do procedure dobijanja državljanstva; "psihološka cena":

psiko-socijalna, emocionalna i kulturološka adaptacija na novu sredinu; socijalni kapital: pomoć i podrška koju imigranti mogu dobiti od uspostavljenih migrantskih mreža.

2. PORODIČNA TEORIJA MIGRACIJA

Migracije sa sobom nose niz izazova za članove porodice. Smatra se da je odluka o migraciji češće porodična nego individualna i da u idealnom slučaju, krajnji produkt odluke jeste zbir dobiti koje proizlaze iz migracionog procesa za svakog člana porodice (Mincer, 1978, prema: Gallup, 1997). Međutim, često se dešava da nešto što je najbolje za jednog člana porodice nije i za drugog. Recimo, preseljenje u zemlju gde muž dobija bolje plaćen posao (iako je to finansijska dobit za porodicu u celini), može rezultovati da žena napusti posao kojim je zadovoljna, i u kojem može da ostvari svoje potencijale (Kubursi, 2006). Ovakve i slične odluke mogu voditi porodičnoj nestabilnosti i nezadovoljstvu u bračnoj zajednici (Gallup, 1997). Takođe, porodice se često mogu odlučiti za migraciju ukoliko je prisutna relativna deprivacija potreba i kada su uslovi u drugoj zemlji takvi da će poboljšati finansijsko blagostanje ali i doprineti poboljšanju ugleda i vrednovanja od strane drugih u okruženju (Kumpikaite & Zickute, 2012).

3. MODEL MIGRACIONE TRANZICIJE - OD EMIGRACIONIH KA IMIGRACIONIM ZEMLJAMA

Prema engleskom oksfordskom rečniku tranzicija predstavlja "proces prelaska iz jednog stanja, akcije ili mesta u drugo", ili "pomak od ranijih ka kasnijim etapama razvoja" (Skeldon, 2011: 155). Model migracione tranzicije polazi od empirijskih nalaza vezanih za promenu smera migracionih tokova porodica u uslovima dugogodišnje krize rađanja u jednoj zemlji i posledičnog intenzivnog starenja njenog stanovništva (Fassmann & Reeger, 2012). Koncept se bazira na ideji da se javno mnjenje i zakonski sistem takve države adaptiraju na novu situaciju i razvijaju mehanizme za upravljanje imigracijom. Pored demografskih promena, bitni su i ekonomski faktori u nekoj sredini koji se tiču strukture tržišta rada i ciklusa ekonomskog razvoja. Model migracione tranzicije je koristan da bi se imao u vidu dinamički proces mogućih promena u odnosu emigracija i imigracija (Rašević, 2016).

4. TEORIJE DRUŠTVENOG RAZVOJA

Ujedinjene nacije su indirektno uključile migracije u osmi milenijumski cilj razvoja za 21. vek koji je definisan kao razvijanje partnerstva u svetu u cilju razvoja (Rašević, 2016). Migracije uzrokuju socijalne, političke i kulturne promene u zemljama emigracije i imigracije (De La Garza, 2010). U svetlu odnosa migracija i razvoja, postoje dve dominirajuće perspektive: pesimistična i optimistična perspektiva (De

Haas, 2010). Migracije se shvataju kao posledica, ali i kao pokretač ekonomskog i socijalnog razvoja (Clemens, 2017).

U prvom shvatanju dominira skepticizam - migracije mogu izazvati smanjenje ljudskih resursa (npr. "odliv mozgova") u zemljama porekla i biti pretnja bezbednosti i domaćoj radnoj snazi u zemljama odredišta. Generalno, može se primetiti da je pozitivniji stav prema emigriranju manje obrazovanog stanovništva, jer odlaskom visoko kvalifikovanih stručnjaka država ne može da nadoknadi do tada uloženo u njihovo obrazovanje (De Haas, 2010). Migracije se kao negativna činjenica društvenog razvoja sagledaju i kroz uzroke migracija kao što su siromaštvo, društveno-politička i ekonomska nestabilnost, socijalni pritisak stanovništva u zemljama porekla ili ekološki problemi. Često se kumulativni efekat negativnih okolnosti kao uzroka migriranja vidi kao "beg iz bede", usled nemogućnosti da se utiče na prisutne strukturalne faktore u društvu (De Haas, 2008; De Haas, 2010).

Sa druge strane, posebno iz pozicije (razvijenih) zemalja imigracije, migracije se posmatraju kao ekonomski, radni i demografski potencijal, naročito sa stanovišta da su zaposleni znatno radno produktivniji u zemlji destinacije (Clemens, 2017). Sa pozicije zemalja emigracija, migracije se pozitivno vrednuju preko potencijala koje dijaspora može da ima u odnosu na nacionalni i lokalni socijalni, ekonomski, tehnološki i kulturni razvoj. U okviru ove (optimistične) perspektive, migracije podstiču balansirani razvoj i važan su agens promena i inovacija (De Haas, 2010).

5. BEZBEDNOSNI PRISTUPI MIGRACIJAMA

Ove koncepcije potenciraju fenomen migracija kao bezbednosni izazov ili rizik i pretnju koja nastaje kao posledica veze između kretanja stanovništva i bezbednosti. Kao rizik ovdje se misli, sa jedne strane, na ugrožavanje ustavnog uređenja i bezbednost države preko kriminala, terorizma i nasilnih sukoba unutar društva; a sa druge strane, na bezbednosne rizike za pojedince, porodice i decu, posebno kod iregularnih migracija. Bezbednosni pristupi imaju, tako, direktne uticaje na politike socijalnog uključivanja migranata jer utiču na političke i pravne osnove regulisanja procesa migracija i statusa dece migranata.

Ove koncepcije su, naročito, dobile na značaju posle Hladnog rata zahvaljujući uticaju faktora kao što su: priroda državne kontrole granica gde svako međunarodno kretanje postaje stvar brige za dve, a ponekad i više država; rast svetskog stanovništva; globalizacijski procesi koji su prouzrokovali revoluciju u komunikacijama i transportu ali i povećanu svesnost ljudi o uslovima i prilikama za život u drugim delovima sveta; društvena previranja i socijalne neizvesnosti koje igraju ulogu u motivisanju ljudi da se sele. Danas, skoro da nema sektora bezbednosti koga pitanje migracija ne dotiče. Migracije se unutar ovih perspektiva posmatraju i analiziraju kao jedan od glavnih izazova pojedinačnoj, nacionalnoj, regionalnoj i globalnoj bezbednosti (Simić & Živojinović, 2015).

Bezbednosne koncepcije su postajale uticajnije u javnim politikama tzv. zapada, naročito posle terorističkih napada na SAD (2001. godine) i više evropskih država u poslednje dve decenije (London, Pariz, Brisel, Madrid, itd.), nakon

pobuna getoiziranih i kulturno neintegrisanih stanovnika emigranata arapskog porekla u pojedinim evropskim gradovima (tipičan primer je Pariz) i migrantske krize u drugoj deceniji 21. veka koja je nastala kao posledica ratova i dubokih kriza u arapskim državama Bliskog i Srednjeg istoka (Sirija, Avganistan, Irak). Ove okolnosti su snažno promenile evropske migracione politike i izazvale neslaganja zemalja EU oko ciljeva i načina ovih politika. Iza pitanja bezbednosti se kriju suštinski problemi odnosa imigranata i društava u koja su došli, a to su životne šanse u uslovima ekonomske krize, socijalna i kulturna integracija, zapošljavanje, osećanja ugroženosti nacionalnog identiteta većinskog stanovništva, jačanje straha od manjina i njihove političke radikalizacije i snaženje predrasuda.

6. KONCEPT FAKTORA RIZIKA I ZAŠTITE

Rizični faktori koji mogu ugroziti blagostanje i pozitivni razvoj deteta nalaze se u svim fazama migracionog procesa. Lične karakteristike deteta, kao što su fizička snaga, otpornost/rezilijentnost, sposobnost prilagođavanja ili mentalne sposobnosti, jesu činilac koji može umanjiti ili pojačati delovanje faktora rizika. Stepen vulnerabilnosti dece se razlikuje od deteta do deteta i zavisi od prisustva faktora rizika, protektivnih faktora i njihovog međudnosa (Milanović, Perišić, & Milić, 2016: 15-16).

Ključni nalazi istraživanja UNICEF-a na uzorku migranata, adolescenata i mladih (N = 3.922) ukazuju na sledeće važne segmente rizika (UNICEF, 2018): 67% je bilo prisiljeno da napusti dom iz različitih razloga; 57% je napustilo dom zbog razloga kao što su rat, konflikti i nasilje; 44% je svoju zemlju napustilo samo; 49% nije imalo pomoć doktora kad im je bila potrebna; 58% je izgubilo minimum jednu godinu školovanja ili više; 38% nije imalo ničiju pomoć (porodice, prijatelja i institucija).

Faktori rizika se nalaze i na tri ekosistemska nivoa (Milanović, Perišić, & Milić, 2016: 16):

- Ličnih karakteristika deteta;
- Karakteristike porodične brige; i
- Migracionog konteksta.

Na individualnom, porodičnom i nivou zajednice ključni su sledeći faktori rizika (Fazel, Reed, Panter-Brick, & Stein, 2012):

- Individualni domen: izloženost premigracionom nasilju (N = 3099, 13 studija), ženski pol (N = 3425, 11 studija, naročito za internalizovane probleme), izloženost postmigracionom nasilju (N = 1489, tri studije);
- Porodični domen – roditeljska izloženost nasilju (N = 517, tri studije), slaba materijalna obezbeđenost (N = 1601, dve studije); maloletnik bez pratnje porodice (N = 3690, tri studije); jednoroditeljska porodica (N = 359, dve studije); roditeljski psihijatrijski problemi (N = 162, dve studije);
- Domen zajednice (post migracioni tok) – doživljena diskriminacija (N = 1548, tri studije); česte promene mesta boravišta (N = 1031, tri studije).

Dvadesetogodišnja longitudinalna studija kumulativnih faktora rizika na ponašajne ishode dece je došla do zaključka da postoji pozitivna korelacija između broja rizičnih faktora kojima su deca bila izložena i negativnijih ishoda u ponašajnom, emocionalnom i socijalnom domenu (Atkinson, Beitchman, Gonzalez, Young, Wilson, Escobar, & Villani, 2015).

U situaciji posebno teških i kumulativnih faktora rizika se nalaze deca bez pratnje, koja su izložena gubitku roditelja, odvajanju od članova porodice, višestrukim traumatičnim događajima (poput rata) i postmigracionom stresu. Post-migracione teškoće prate jezičke barijere, rasna diskriminacija i primoranost seljenja iz jednog mesta u drugo (Carlson, Cacciatore, & Klimek, 2012).

Autori koji su se bavili putevima rezilijentnosti dece u procesu migriranja - žrtava rata, iz socijalno-ekološke razvojne perspektive, sugerišu da je važno proučavati faktore rezilijentnosti dece u vezi sa: afektivnom vezanošću, zdravljem staratelja, odnosima u porodici, kao i određenim socio-kulturnim uticajima poput socijalne mreže, i stavova zajednice prema mentalnom zdravlju, lečenju i konstrukcijama/značenju rata (Betancourt & Khan, 2008).

Kao protektivni faktori za mentalno zdravlje dece u procesu migracija, navode se i sledeći (Garmezy & Rutter, 1985; Derluyn & Broekaert, 2007; Ehntholt & Yule, 2006, prema: Carlson et al., 2012: 262):

- Individualni domen - inteligencija, lak temperament, razvijene strategije prevazilaženja i rešavanja problema, ženski pol, religiozna orijentacija;
- Porodični domen - afektivna vezanost za bar jednog roditelja, roditeljska supervizija, podrška i stabilnost;
- Nivo zajednice - prosocijalni odnosi sa drugim odraslim osobama i institucijama (poput škole i crkve).

7. PSIHOANALITIČKA TEORIJA MIGRACIJA

Posmatrajući migrante kao društveno osetljivu grupu koja je izložena brojnim socijalnim i psihičkim izazovima, od izuzetne važnosti je razumevanje migracija kao psiho-socijalnog i kulturološko-adaptacionog fenomena. U tom smislu, psihoanalitička teorija i praksa osvetljavaju unutrašnje psihološke mehanizme i emocionalna stanja koja prate migracije porodica i dece. V. Volkan (2018) nakon svoje višedecenijske psihoanalitičke prakse i istraživanja migranata i izbeglica širom sveta, i u različitim kulturama, ukazuje da migranti, na svesnom i nesvesnom nivou, osećaju pritisak da treba da dokažu da su "vredni milosti" koju im ukazuje zemlja prijema. Kod migranata se mešaju osećanja besa i krivice prema ljudima i prostoru koji su ostavili, što ih "gura" ka potiskivanju veza sa sopstvenom prošlošću. Ovo je naročito izraženo kod prisilnih migracija, što izbeglicama otežava integraciju u novu kulturu.

Migracije su jedna vrsta "kulturološkog šoka" koji se stvara usled iznenadne promene od "prosečno očekivanog života" do novog i nepredvidivog okruženja. Za dužinu trajanja "kulturološkog šoka" od velike važnosti je način odvijanja procesa

žaljenja za onim što je migrant ostavio, kako bi mogao da formira novi identitet kao preoblikovanu predstavu o samom sebi (Volkan, 2018). Način suočavanja sa žaljenjem i novim kulturnim kontekstom je oblikovan i pomoću tri važna faktora: trajnost imigracije (da li je preseljenje trajno ili trenutno); dobrovoljnost migracije (lakša je adaptacija ukoliko je dete dobro pripremljeno); i mogućnost vraćanja u matičnu zemlju (patnja je manja ukoliko osoba nije prognana iz zemlje porekla) (Akhtar, 1995). Takođe, važan segment procesa kulturne adaptacije jeste i socijalna i kulturna sličnost matične zemlje i zemlje destinacije. Naime, rezultati istraživanja iz oblasti transkulturalne psihijatrije pokazuju da su stope pojedinih psihijatrijskih stanja niže kod imigranata koji su odlazili u sredine sličnije onima iz kojih dolaze (Kinzie, 2006).

Proces kulturne adaptacije aktivira kompleksne psihološke mehanizme, radi potrebe modifikacije ponašanja zahtevima i izazovima nepoznatog konteksta. Naime, u okviru psihoanalitičkog shvatanja migracija, spominje se nekoliko izazovnih tumačenja uticaja napuštanja matične kulture (Ying, 2001): migranti pate od gubitka porodičnih objekata realne i simbolične prirode (dom kao simbol porodice) koji su označavali komfor, zaštitu, podršku, održivost, stabilnost; tugovanje i naponi u cilju prevazilaženja gubitaka mogu rezultirati regresijom; postoje jake veze između primarnog staratelja i matične kulture ("maternji jezik kao jezik kojim govori majka"); patnja za domom može označavati čežnju za zaštićujućom majkom.

Migracije jesu potencijalni traumatični događaj (*trauma na starogrčkom jeziku znači invazivna rana*), pa i kada su dobrovoljne i neprisilne, zato što zahtevaju suočavanje sa osećanjima, kao što su: krivica, bol, očaj, nemoć, strah, gubitak, žalost, nostalgija, itd. U socijalnom smislu, migranti se susreću sa diskriminacijom i predrasudama u novoj sredini, potrebom učenja stranog jezika i sa socijalnim gubicima, poput gubitka zemlje, porodičnih uspomena, bezbednosti, časti i prestiža. Tad se aktiviraju unutrašnji psihički fenomeni: mehanizmi odbrane (npr. poricanje), povezujući objekti (npr. stvari, fotografije), nesvesne fantazije (izmaštane nerealistične mentalne predstave o sebi), transgeneracijsko prenošenje prošlosti porodice i kulture (kroz emocije, strah, anksioznost, kulturne predstave). Posebne teškoće socijalne adaptacije migranata su vezane za probleme odnosa sa većinskim stanovništvom koje može, u nekim situacijama i političkim kontekstima, da razvije snažan strah od pridošlica. Taj strah je oslonjen na uverenje da će identitet "onog drugačijeg" "uprljati" i ugroziti identitet većinske grupe (Volkan, 2018).

Psihoanalitički pristup migracijama i migrantima daje značajan doprinos, posebno, za profesionalce koji se bave psiho-socijalnim osnaživanjem i edukativno-terapijskim radom ali i za druge službe (bezbednosne, pravne, carinske) koje se nalaze u neposrednom kontaktu sa ovom društveno osetljivom grupom ljudi.

8. TEORIJSKI PRISTUPI TRAUMATIČNIM DOGAĐAJIMA DECE

S obzirom na to da postoje različiti teorijski pristupi unutar proučavanja uticaja traumatičnih događaja na razvojne ishode dece, u nastavku će biti predstavljene dve koncepcije. Prva se tiče objašnjenja mehanizama razvoja odgovora dece usled traumatičnih iskustava, a druga se odnosi na mehanizam nastanka međugeneracijskog prenosa simptoma traume sa roditelja na dete.

Istraživanje nad decom izbeglicama i tražiocima azila, sa i bez pratnje staratelja, u Holandiji, ukazuje na visoko prisutne traumatične događaje u ovoj populaciji, pri čemu su sve mere traume bile izraženije kod dece bez pratnje staratelja (fizičke, psihičke, seksualno zlostavljanje), uključujući i ekstremna traumatična iskustva (svedočenje ubistvu roditelja, život na ulici, kidnapovanje - prisutna kod 25% dece bez pratnje). Ukupno 63% dece iz uzorka dece bez pratnje je imalo u iskustvu četiri ili više traumatična događaja, dok su problemi u ponašanju, anksioznost, depresivna osećanja, somatske tegobe, teškoće u odnosima, takođe bili realnost velikog broja dece iz celokupnog uzorka (Pinto Wiese & Burhorst, 2007).

Prediktori traume jesu izloženost jakom traumatskom stresnom događaju osobe ili njene porodice (npr. prisilno odvajanje od porodice, događaji opasni po život, fizičko i seksualno nasilje, neočekivana nasilna smrt) i psihološki stres koji je povezan sa traumatskim stanjem, uzimajući u obzir jačinu, trajanje i blizinu situacije, kao i varijable ličnosti, porodičnu i socijalnu podršku (Batista-Pinto Wiese, 2010). Rezultati meta-analize govore da su važni prediktori dugoročnog posttraumatskog stresa kod dece: simptomi akutnog stresa, depresije, anksioznosti i roditeljskog posttraumatskog stresa (Alisic et al., 2011).

U kontekstu razumevanja razvijanja simptoma traume kod dece, važno je uzeti u obzir interakciju faktora poput ličnih ranjivosti deteta, porodičnih, socijalnih i faktora samog migratornog konteksta koji je izvor traume (Batista-Pinto Wiese, 2010). U prilog tome, korisno je spomenuti metaforu o tri lutke sačinjene od tri vrste različitih materijala – od stakla, plastike i čelika. Prilikom pada lutka od stakla će se skroz polomiti, lutka od plastike pomalo oštetiti, dok će lutka od čelika ostati netaknuta. Takođe, pored materijala od koga je lutka sačinjena, vrlo je važna i silina udarca prilikom pada (Anthony, Chiland, & Koupernic, 1982, prema: Batista-Pinto Wiese, 2010).

Psihopatologija roditelja je prepoznat faktor rizika za razvijanje različitih problema dece u domenu psihičkog i socijalnog (Han, Lei, Qian, Li, Wang, & Zhang, 2016). Hipoteza koja razmatra povezanost roditeljskog PTSP-a i simptoma psihičkih teškoća dece bez prethodne istorije direktne traume, se analizira i pomoću medijatorskog efekta nesigurnog ili ambivalentnog obrasca afektivne vezanosti kod ovih roditelja i dece, kao i pomoću komunikacijskog stila koji se koristi u porodici (Dalgaard, Todd, Daniel, & Montgomery, 2016). Koren ove hipoteze se pronalazi u istraživanjima roditelja sa dijagnozom PTSP-a koji su tokom Drugog svetskog rata preživeli Holokaust (gde se najčešće pomoću mehanizma sekundarne

traumatizacije) objašnjavaju, između ostalog, i oštećenja u porodičnom funkcionisanju ovih roditelja.

Iako su u određenim istraživanjima uočeni rezultati koji govore u prilog hroničnoj depresivnosti, anksioznosti i neskladnom porodičnom funkcionisanju roditelja žrtava Holokausta, meta-analiza 32 studije (N = 4.418) ukazuje da je sekundarna traumatizacija prisutna samo u kliničkom uzorku ovih žrtava (Van Ijzendoorn, Bakermans-Kranenburg, & Sagi-Schwartz, 2003). Međutim, pojedina istraživanja govore u prilog tome da se roditelji sa traumatičnim iskustvima često osećaju bespomoćno u nameri da zaštite sebe, i da njihova percepcija sebe kao nekoga ko nije u mogućnosti da bude izvor zaštite deteta utiče na način na koji se taj odnos odvija, između ostalog, i neadekvatnim načinom odgovora na dečje potrebe (Almqvist & Broberg, 2003).

Takođe, smatra se da je važan i obrazac komunikacije roditelja sa simptomima PTSP-a i deteta, načina na koji roditelj govori o svojim traumatičnim iskustvima i kako detetu objašnjava svoje simptome PTSP-a (tzv. "zavera tišine" koja je često bila prisutna kod žrtava Holokausta) (Dalgaard et al., 2016). Staratelji koji su preživeli neku vrstu traume u detinjstvu mogu biti ograničeni u ostvarivanju pouzdane, brižne i empatske interakcije sa detetom, što može uticati na njihov socio-emocionalni razvoj (Briggs, Silver, Krug, Mason, Schrag, Chinitz, & Racine, 2014).

9. TEORIJA AFEKTIVNE VEZANOSTI (PRIVRŽENOSTI)

U kontekstu dece u migracijama, teorija afektivne vezanosti (Ainsworth & Bowlby, 1991) je važna iz najmanje dva razloga: prvenstveno, može objasniti jedan od rizičnih faktora nepovoljnog reagovanja dece na negativne stresore iz sredine koji posledično mogu uticati na blagostanje deteta, kvalitet adaptacije i kasnije razvojne ishode deteta. Takođe, ukoliko postoji siguran obrazac afektivne vezanosti, ova teorija može nuditi okvir i za razumevanje protektivnih faktora za decu tokom suočavanja sa rizičnim situacijama u migraciji, i u tom smislu siguran obrazac vezanosti majke i deteta može obezbediti brži i lakši oporavak deteta (Feldman & Vengrober, 2011). Sa druge strane, važna je i zbog razumevanja na koji način rizične, visoko stresne situacije mogu uticati na blagostanje roditelja/staratelja, te posledično i na kvalitet privrženosti/odnosa na relaciji roditelj/staratelj – dete.

Kako obrazac afektivne vezanosti boji način na koji dete sagleda svet i odnose u njemu, siguran obrazac vezanosti zadovoljava detetove emocionalne potrebe, pomaže deci da postignu bolju emocionalnu regulaciju, bolje priprema dete na prevazilaženja stresa, utiče na adekvatniju socijalnu adaptaciju, ojačava njegove socijalne kompetencije i podstiče otvorenost za interakciju sa drugima (Juang, Simpson, Lee, Rothman, Titzmann, Schachner, & Betsch, 2018). Deca koja su vezana izbegavajućim obrascem, vide svoje staratelje kao nedostupne i one koji nisu responzivni (Hernandez, 2009), te upravo ovi obrasci mogu voditi negativnijem opažanju socijalnog okruženja i interpersonalnih relacija (Juang et al., 2018).

Takođe, status privrženosti ce može poremetiti jakim uticajima gubitaka, traume i separacije (Ecke, Chope, & Emmelkamp, 2005). Prvo, ukoliko se desi da su sredinski

nepovoljni uticaji u vezi sa migracionim tokom izuzetno jaki, mogu ugroziti podršku deteta ili kvalitet roditeljske/starateljske brige. Drugo, akumulacija različitih migracionih stresora ili traumatičnih događaja može poremetiti psihičko blagostanje roditelja, omesti ih u kvalitetu pružanja odgovora na signale dece, dovesti do pojave mentalnih teškoća, nemogućnosti adekvatnog reagovanja na njihove potrebe, kao i osujetiti odgovore na potrebe njihove adaptacije novonastalim životnim okolnostima (Batista-Pinto Wiese, 2010; Benner & Kim, 2010, prema: Juang et al., 2018).

10. INTEGRATIVNI MODEL RAZVOJNIH KOMPETENCIJA KOD DECE IZ MANJINSKIH GRUPA

Ovaj Model se razlikuje od ranijih teorijskih postavki razvoja dece jer u fokusu teorijskog razmatranja jesu društveni procesi koji se odvijaju nakon preseljenja deteta u drugu kulturu (Coll, Crnic, Lamberty, Wasik, Jenkins, Garcia, & McAdoo, 1996). Predstavlja organizacioni, transakcioni i ekološki modeliran pristup koji je smešten unutar Teorije socijalne stratifikacije. Socijalna stratifikacija je fenomen koji na različite načine pogađa decu iz društveno osetljivih grupa širom sveta (Juang et al., 2018).

Može se zaključiti da je Integrativni model nastao iz potrebe da se prevaziđu tradicionalni teorijski pristupi, koji su periferno postavljali suštinske uloge društvenih procesa koji remete socijalno uključivanje dece i porodica iz manjinskih društvenih grupa (poput socijalne klase, rase, etniciteta, kulture). Konceptualni okvir modela čini osam konstitutivnih elemenata za koje se pretpostavlja da imaju uticaj na razvoj dece drugačije kulture unutar dominirajuće (Coll et al., 1996). Smatra se da je ovaj Model označio važan pomak u analizi normativnog razvoja dece iz manjinskih socijalnih i kulturno-etničkih grupa (Perez-Brena, Rivas-Drake, Toomey, Umaña-Taylor, 2018).

Prema Integrativnom modelu, interakcija sledećih glavnih konstrukata na svojevrstan način obeležava i određuje razvoj deteta (Coll et al., 1996: 1896):

- 1) Varijable socijalnog položaja (poput pola, rase, socijalne klase, etniciteta);
- 2) Proces koji mogu prethoditi ili voditi u segregaciju: rasizam, predrasude, diskriminacija, ugnjetavanje (tlačenje od strane pripadnika dominantne kulture);
- 3) Segregacija u različitim oblicima – stambena, ekonomska, socijalna, psihološka;
- 4) Podržavajuće ili inhibirajuće socijalno okruženje – u vidu školskog okruženja, susedstva, zdravstvenog sistema;
- 5) Adaptivna kultura označava sistem vrednosti, ciljeva i stavova koji se razlikuju od dominantne kulture i u okviru koje se analiziraju: tradicionalne i kulturne vrednosti, ekonomska i politička istorija, migracioni i akulturacioni procesi, kao i trenutni zahtevi okoline;
- 6) Karakteristike deteta (uzrast, temperament, zdravstveni status, biološke i psihološke karakteristike);

7) Porodični faktori (porodična struktura i uloge, porodična uverenja, vrednosti i ciljevi, rasna socijalizacija i socioekonomski razvoj) i

8) Razvojne karakteristike ili kompetencije deteta (u vidu kognitivnih, socijalnih, emocionalnih, jezičkih, bikulturalnih i strategija prevazilaženja rasizma).

Socijalni položaj dece iz društveno osetljivih grupa, kroz prizmu sveprisutne socijalne nejednakosti, ometa pristup istim resursima i procesima u društvu, koji bi trebalo da budu jednako dostupni za svu decu. Rezultati domaćeg istraživanja, potvrđuju, između ostalog, da ugroženom blagostanju ove dece mogu doprinositi i osećanje nesigurnosti, etiketiranje i diskriminacija u zajednici, strah od nepoznatog, osećanje nepoverenja prema ljudima i institucijama, i nedostatak socijalne mreže (Galonja, Morača, Avramović, & Diegoli, 2013). Opšti stavovi prema migrantima u novoj društvenoj sredini umnogome oblikuju način kulturne adaptacije dece (Gomez, 2015).

ZAKLJUČAK

Migracije su neminovnost savremenog društva. Za realizovanje celokupnog procesa, ukoliko se radi o migracijama koje su bazirane na voljnosti, važna su četiri elementa (Maslauskaite & Stankuniene, 2007, prema: Kumpikaite & Zickute, 2012): mogućnost (da postoji fizički ili psihički smisao i cilj migracija); motivi (koji su oblikovani individualnim vrednosnim sistemom percepcije dobitka od emigracije); očekivanja (verovanje da migracije mogu obezbediti boljitak u različitim sferama) i podsticaji (koji se baziraju na proceni troškova i dobiti).

Prikazi teorijskih koncepcija iznetih u radu potvrđuju kompleksnost i multidimenzionalnu prirodu fenomena migracija, čije objašnjenje ne bi zadovoljio jedan teorijski pristup. U prvoj celini teorijskih koncepcija se ukazuje na višekauzalnost i specifična obeležja migratornog procesa. Dakle, migracije se posmatraju u svetlu raznolikih faktora koji egzistiraju u zemlji porekla i destinacije i utiču na pojedince i porodice da donesu odluku. Ova potvrдна odluka oblikuje društveni razvoj, uključuje proces tranzicije (najčešće iz manje razvijenih u razvijenije zemlje/regije), utiče na porodične obrasce i nosi sa sobom određene bezbednosne rizike (naročito kao masovna društvena pojava).

Sa aspekta doprinosa druge celine teorija, zaključujemo o kompleksnim mehanizmima uticaja migracija na socio-emocionalni razvoj dece i njihovo suočavanje sa kulturnom adaptacijom, naročito ukoliko je reč o deci iz prinudnih migracija. Praktične implikacije proistekle iz druge celine teorija se odnose na:

- Osveščivanje javnog mnjenja o potencijalnim uticajima migracija na razvoj dece, kao i o tome da česte promene mesta boravka u zemlji tranzita ili destinacije, kao i prolongirana birokratija dodatno doprinose pojačavanju negativnih efekata na decu (Fazel et al., 2012);
- Omogućavanje deci i porodicama da budu uključeni u različite, pažljivo odabrane i dokazano efektivne intervencije za poboljšanje mentalnog

- zdravlja, nošenje sa traumatičnim iskustvima, kao i za ojačavanje porodičnih veza (Henley & Robinson, 2011).
- S obzirom na to da kumulativni faktori rizika mogu rezultovati negativnim razvojnim ishodima kod dece (češće nego izolovani rizični faktori), potrebno je minimalizovati negativne efekte nastale u zemlji porekla ili u toku migracionog procesa, time što će prijem u zemlji destinacije/tranzita biti što više adaptiran dečjim potrebama – zdravstvena, psihološka i socijalna zaštita, kao i kulturno adaptiran pristup obrazovnom procesu (Fazel et al., 2012).
 - Ojačavanje antidiskriminatorne politike prema deci iz različitih etničkih i kulturnih grupa putem učenja o prihvatanju različitosti kroz školske programe (Henley & Robinson, 2011).

LITERATURA

- (1) Ainsworth, M. S., & Bowlby, J. (1991) An ethological approach to personality development. *American psychologist*, 46(4), 333.
- (2) Akhtar, S. (1995) A third individuation: Immigration, identity, and the psychoanalytic process. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 43(4), 1051-1084.
- (3) Alisic, E., Jongmans, M. J., van Wesel, F., & Kleber, R. J. (2011) Building child trauma theory from longitudinal studies: A meta-analysis. *Clinical psychology review*, 31(5), 736-747.
- (4) Almqvist, K., & Broberg, A. G. (2003) Young children traumatized by organized violence together with their mothers—The critical effects of damaged internal representations. *Attachment & human development*, 5(4), 367-380.
- (5) Atkinson, L., Beitchman, J., Gonzalez, A., Young, A., Wilson, B., Escobar, M., ... & Villani, V. (2015) Cumulative risk, cumulative outcome: A 20-year longitudinal study. *PloS one*, 10(6), e0127650.
- (6) Batista-Pinto Wiese, E. (2010). Culture and migration: Psychological trauma in children and adolescents. *Traumatology*, 16(4), 142-152.
- (7) Betancourt, T. S., & Khan, K. T. (2008) The mental health of children affected by armed conflict: Protective processes and pathways to resilience. *International review of psychiatry*, 20(3), 317-328.
- (8) Briggs, R. D., Silver, E. J., Krug, L. M., Mason, Z. S., Schrag, R. D., Chinitz, S., & Racine, A. D. (2014). Healthy steps as a moderator: the impact of maternal trauma on child social-emotional development. *Clinical Practice in Pediatric Psychology*, 2(2), 166.
- (9) Burrone, S., & Holmqvist, G. (2018) Child-Related Concerns and Migration Decisions: Evidence from the Gallup World Poll. UNICEF.
- (10) Carlson, B. E., Cacciatore, J., & Klimek, B. (2012) A risk and resilience perspective on unaccompanied refugee minors. *Social work*, 57(3), 259-269.
- (11) Clemens, M. A. (2017) Migration is a Form of Development: The Need for Innovation to Regulate Migration for Mutual Benefit. *Center for Global Development and IZA Institute of Labour Economics, December*.
- (12) Coll, C. G., Crnic, K., Lamberty, G., Wasik, B. H., Jenkins, R., Garcia, H. V., & McAdoo, H. P. (1996) An integrative model for the study of developmental competencies in minority children. *Child development*, 67(5), 1891-1914.
- (13) Dalggaard, N. T., Todd, B. K., Daniel, S. I., & Montgomery, E. (2016) The transmission of trauma in refugee families: Associations between intra-family

- trauma communication style, children's attachment security and psychosocial adjustment. *Attachment & human development*, 18(1), 69-89.
- (14) D'Costa, B., & Toczydlowska, E. (2017) *Not Refugee Children, Not Migrant Children, But Children First: Lack of a systematic and integrated approach* (No. inores904).
 - (15) De Haas, H. (2008) *Migration and Development: A Theoretical Perspective*. Working paper. International Migration Institute, University of Oxford.
 - (16) De Haas, H. (2010). Migration and Development: A Theoretical Perspective. *The International migration review*, 44(1), 227-264.
 - (17) De La Garza, R. (2010) Migration, development and children left behind: A multidimensional perspective. *Social and Economic Policy working paper*, 1-37.
 - (18) Dobson, M. E. (2009) *Unpacking children in migration research*. *Children's Geographies*, 7(3), 355–360. doi:10.1080/14733280903024514
 - (19) Ecke, Y. V., Chope, R. C., & Emmelkamp, P. M. (2005) Immigrants and attachment status: Research findings with Dutch and Belgian immigrants in California. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 33(7), 657-674.
 - (20) Fassmann, H., & Musil, E. (2014) *Conceptual Framework for Modeling Longer Term Migratory, Labour Market and Human Capital Processes*. Working paper developed within the project SEEMIG Managing Migration and its Effects in SEE-Transnational Actions towards Evidence Based Strategies'. Wien: Universität Wien.
 - (21) Fassmann, H., Reeger, U. (2012) Old emmigration countries in Europe. The concept and the empirical examples. *European Immigrations. Trends, Structure and Implications*. Amsterdam: Amsterdam University Pres.
 - (22) Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012) Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, 379(9812), 266-282.
 - (23) Feldman, R., & Vengrober, A. (2011) Posttraumatic stress disorder in infants and young children exposed to war-related trauma. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 50(7), 645-658.
 - (24) Gallup, J. (1997) *Theories of migration*. Harvard Institute for International Development, Harvard University.
 - (25) Galonja, A., Morača, T., Avramović, M., & Diegoli T. (2013) *Deca u pokretu - Položaj i programi podrške i zaštite dece u pokretu u Republici Srbiji*. Beograd: Atina.
 - (26) Gomez, L. C. A. (2015) *Migration and its impact on children's lives: A literature review*. Diss. School of Social Sciences, University of Iceland.
 - (27) Han, Z. R., Lei, X., Qian, J., Li, P., Wang, H., & Zhang, X. (2016) Parent and child psychopathological symptoms: the mediating role of parental emotion dysregulation. *Child and Adolescent Mental Health*, 21(3), 161-168.
 - (28) Henley, J., & Robinson, J. (2011) Mental health issues among refugee children and adolescents. *Clinical Psychologist*, 15(2), 51-62.
 - (29) Hernandez, M. Y. (2009) Psychological theories of immigration. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 19(6), 713-729.
 - (30) Jaycox, L. H., Stein, B. D., Kataoka, S. H., Wong, M., Fink, A., Escudero, P., & Zaragoza, C. (2002) Violence exposure, posttraumatic stress disorder, and depressive symptoms among recent immigrant schoolchildren. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41(9), 1104-1110.
 - (31) Juang, L. P., Simpson, J. A., Lee, R. M., Rothman, A. J., Titzmann, P. F., Schachner, M. K., ... & Betsch, C. (2018) Using attachment and relational perspectives to understand adaptation and resilience among immigrant and refugee youth. *American Psychologist*, 73(6), 797.
 - (32) Kinzie, J. D. (2006) Immigrants and refugees: the psychiatric perspective. *Transcultural psychiatry*, 43(4), 577-591.

- (33) Kubursi, A. (2006) The economics of migration and remittances under globalization. *Full and Productive Employment and Decent Work—Dialogues at the Economic and Social Council*, 159-174.
- (34) Kumpikaite, V., & Zickute, I. (2012) Synergy of migration theories: theoretical insights. *Inžinerine ekonomika-Engineering economics*, 23(4), 387-394.
- (35) Milanović, L., Perišić, M., & Milić, M. (2016) *Standardne operativne procedure - zaštita dece izbeglica/migranata*. Beograd: Ideas.
- (36) O'Reilly, K. (2013) International migration and social theory. *The encyclopedia of global human migration*. John Wiley & Sons, Inc.
- (37) Perez-Brena, N., Rivas-Drake, D., Toomey, R., & Umaña-Taylor, A. (2018) Contributions of the integrative model for the study of developmental competencies in minority children: What have we learned about adaptive culture? *American Psychologist* 73(6), 713-726. doi: 10.1037/amp0000292
- (38) Pinto Wiese, E. B., & Burhorst, I. (2007). The mental health of asylum-seeking and refugee children and adolescents attending a clinic in the Netherlands. *Transcultural psychiatry*, 44(4), 596-613.
- (39) Punch, S. (2007, September) Migration projects: children on the move for work and education. In *workshop Independent Child Migrants: Policy Debates and Dilemmas, Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty, University of Sussex and UNICEF Innocenti Research Centre* (Vol. 12).
- (40) Rašević, M. (2016) *Migracije i razvoj u Srbiji*. Beograd: Međunarodna organizacija za migracije (IOM).
- (41) Simić, R. D. & Živojinović, D. (2015) *Studije migracija u kurikulumima univerziteta u Srbiji*. Beograd: Švajcarska agencije za razvoj i saradnju (SDC), Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Programa za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP).
- (42) Skeldon, R. (2011) *Migration Transitions Revisited: Their Continued Relevance for The Development of Migration Theory. Population, Space and Place*, 18(2), 154-166.
- (43) UNICEF. (2018) Children on the move - key facts & figures (data brief). Unicef: New York.
- (44) Van Ijzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Sagi-Schwartz, A. (2003) Are children of Holocaust survivors less well-adapted? A meta-analytic investigation of secondary traumatization. *Journal of traumatic stress*, 16(5), 459-469.
- (45) Volkan D. V. (2018) *Imigranti i izbeglice – traume, dugotrajno žalovanje, predrasude i psihologija granice*. Beograd: CLIO.
- (46) White, A., Ní Laoire, C., Tyrrell, N., & Carpena-Méndez, F. (2011) Children's roles in transnational migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(8), 1159-1170.
- (47) Ying, Y. W. (2001) Migration and cultural orientation: An empirical test of the psychoanalytic theory in Chinese Americans. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 3(4), 409-430.

THEORETICAL APPROACHES IN UNDERSTANDING CHILD MIGRATION

Given the multifactorial character of migration, a universal theoretical conception can not be used in the analysis of phenomena. Accordingly, the aim of the paper is to analyze ten groups of integrative concepts, divided into two larger units. The first part contains theoretical concepts that analyze the potential etiological and factors of the characteristics of the migration process: rejection and attraction theory, family migration theory, model of migration transition - from emigration to immigration countries, social development theory and security approaches to migration. The second part of the theory contains concepts explaining the impact of different circumstances on the socio-emotional development and adaptation process of children, especially in forced migration: risk and protection factors, theoretical approaches to traumatic events of children, psychoanalytic migration theory, attachment theory, and the Integrative model of developmental competencies children from minority groups. The concluding observations are aimed at sublimating the importance of a multiparadigmatic interpretation of the migration process, with particular reference to the practical implications of preventive action on the risks to which children are exposed at all stages of migration.

KEY WORDS: integrative migration theories / children's perspectives / risk factors